مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

پوهاند محمد بشیر دودیال ۲۰۱۹/۰۸/۱۰

د افغانستان د خپلواکۍ د ترلاسه کولو د سلمي کلیزې په مناسبت

دویمه برخه

د کابل دوه نیم چارکه اوړه یوه روپی، په تاشقرغان کی د کابل اته چارکه په یوه روپی، د کابل درې پاوه غوښه یوه روپی، په تاشقرغان کی د کابل یوه نیم چارکه غوښه په یوه روپی ، غوړی یو پاو او دولس مثقاله په یوه روپی ، په تاشقرغان کی یوه نیم پاو غوړي په یوه روپی، نرۍ وریجی په کابل کی یو چارک او درې پاوه یوه روپی، په تاشقرغان کی یو چارک او درې نیم پاوه په یوه روپۍ وازګه په کابل کی دوه نیم پاوه یوه روپی، هیندوانه من په یو غیران. د دغو اقدصادی مثبتو بدلونونو له امله په فرهنګی ډګر کي هم ژور او مثبت تغیرات راغلل. د بیلګي په توګه په ډیر کم وخت کي په هیواد کي د متعلمینو شمیر ۸۸۰۰۰تنو ته ورسید، دا په داسي حال کي چي دینی مدارسو ته هم همدومره توجه وشوه چي ټولي تر رسمی نصاب لاندې راغلی، که ددغو مدرسو د شاګردانو او دارالحفاظونو د شاګردانو شمیر هم ورسره جمع کړو، په ټول هیواد کی به یې شمیر تر ۲۰۰۰۰۰ پوري اوچت شي. ددې تر څنګ دا مهال په ټول هیواد کی ۲۲جریدې او ورځپاڼي خپریدې، چي دغه شمیر دهغه وخت لوی رقم و چي ګاونډیو او حتا د آسیا په ډیرو هیوادو کی یې یې ساری نه و.

البته نویو ریفورمونو پیسی غوښتی، هیڅ ریفورم پرته له لګښت څخه نشي اجرا کیدای، نو ځکه دولت د مالیاتو په زیاتولو لاس پوری کړ، د بیلګی په توګه د ابی ځمکو مالیات، چي پخوا د جریب په سر پینځه روپی، اته روپیو ته پورته شول او د څارویو مالیات هم زیات شول، د اوښ مالیه له دریو څخه څلورو روپیو ته ، د آس مالیه له دوو څخه دریو روپیو ته، غویان له یوی روپی څخه دوو روپیو ته، د خره مالیه له دولسو پیسو څخه یوی روپی ته او د پسه مالیه له اووه پیسو څخه پنځوسو ته لوړه شوه. په ۱۹۲۰ کال کی کاغذی یوه پینځه، ۲۵، ۵۰ او سلګیز افغانیګی نوټونه چاپ او خپاره شول او د سرو زرو سکی پینځه امانیه په ۷۵ روپی، دوه امانیه په ۳۰ روپی او یوه امانیه په ۱۵ روپی او نیم امانیه اوو نیمی روپۍ وه. همدارنګه فلزی مسکوکات سپین زر او مس د پیسو د واحد روپی اجزاوو، کونده کیدل د مقیاساتو قانون په ۱۹۲۲ کال کی وضع شو.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاریٔ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولـئ

کلتوری چارې

د خپلواکۍ د بیرته ګټلو تر ټولو مهم اغیز د ملی فرهنګ او کلتور ودې، ښوونې او روزنې، مطبوعاتو، برېښنایی اطلاعاتی وسایلو، لکه رادیو، ټیلونو، مخابراتو، د نویو ودانیو جوړولو، د ملی موزیم تاسیس او دکتابونو چاپ او دغه ډول نورو کلتوری چارو ته پاملرنه او په هغو باندې د خپلواکۍ اغیز ، خصوصاً په خپله د پاچا پاملرنه د ژبې، ادب، مطبوعاتو او ارتباطاتو خواته وه. ډیر کلتوری مظاهر او د هغو ارزښت او معنوی حقوق ، د افغانستان په لومړنی مدون اساسی قانون کې درج شول. په حقیقت کې د موزیک د یوه ښوونځی، سینما او تیاتر بنسټونه هم په همدې وخت کې کیښودل شول. همدومره پاملرنه د جوماتونو او مدرسو جوړولو ته وشوه. شاید دا به دافغانستان په تاریخ کې یوه بیساری دوره وې چې د معاصرو شرایطو له غوښتنې سره سم ، دینې مدارسو او دینی علماوو ته پاملرنه شوې وه. د افغانستان د لومړنی اساسی قانون د ۶۸ مادی له مخې لومړنی زده کړې تر ابتدائیه درجې پورې اجباری شوې او په پلازمینه کابل کې د حبیبیې له لیسې پرته د امان او امانی لیسی د فرانسوی جرمنی او کورنیو پروفیسورانو او استادانو په واسطه پرانیستل شوې د غازی رشدیه ښوونځی د استقلال رشدیه، د تلګراف، انځورګری، ترکانی، معماری، ژبی ، کرنې، عربی دارالعلوم، د مستوراتو رشدیه، د جلال آباد رشدیه، د کندهار د کرنی رشدیه، د هرات رشدیه، د هرات دارالمعلمین، د مزار شریف رشدیه، د قطغن رشدیه د پولیسو ښوونځی، د موزیک ښوونځی، د غالی اوبدلو، د نجونو لپاره تدبیر منزل، طبیه ښوونځی، مستورات او له ۳۲۲ څخه زیات لومړنی ښوونځی د هیواد په ټولو ولایتونو کی پرانیستل شول. تر ۱۹۲۷ م کال پورې د لومړنیو ښوونځیو د زده کوونکو شمیر ۵۱ زرو ته ورسید. رشدیه او لیسه ښوونځیو او مسلکی لیسو کی د زده کوونکو شمیر دری زره تنو ته ورسید، چې د نظامی مدرسی زده کوونکی په دی شمیر کی نه راتلل په همدی کال کی د لومړنیو ښوونځیو شمیر ۶۵۰ تنه د رشدیه ښوونکو شمیر سل تنه زیات شول. له ۱۹۲۳ کال څخه تر ۱۹۲۷ م کال پورې ۱۳۳ عنوانونه کتابونه د ۶۹۳۵۷۵ ټوکو په شمیر د معارف د وزارت له خوا چاپ شول او د معارف مطبعه هم جوړه شوه. باید په یاد ولرو. چې د افغانستان د هغه مهال د ښوونځیو په درسی پروګرام کی د انداخت نظری او علی فن هم شامل و. څو سوه زده کوونکی هم شوروی اتحاد، جرمنی، فرانسی، ایټالیا او ترکیی ته د تحصیل په خاطر واستول شوی. همدارنګه انګلستان ته هم د څو تنه زده کوونکو لیږل په پام کی ونیول شول. د معارف د وزارت بودجه د حرب او دربار له وزارت څخه وروسته په دریم کتار کی راتله. ښوونه او روزنه د انتظام له پلوه په پرانیستی فضا کی وه، له سیاسی پلوه کوم تهدید او ویره نه وه، نو ځکه د ښوونکو او زده کوونکو روحیه له خوښی ډکه او عالی وه. دولت دا په پام کی ونیوله، چې په پلازمینه کی دوه لوی کتابتونونه جوړ کړی، په داسی حال کی چې د کابل روڼ اندو د یوه شل کسیزپلاوی په لاس له خپلو شخصی کتابونو څخه یو ملی کتابتون په کابل کی جوړ کړی و او د دولت د یوی ودانی او د نایب السلطنه د یوه بدایی او ښکلی کتابتون په ورکولو سره هغه نوره هم بدایه کړه چې په هغی کی ډیری قیمتی خطی نسخی هم وی، همدا رنګه دولت په کابل کی یوه سینما او په پغمان کی یو تیاتر جوړ کړ او د دولت په لګښت ۱۳ جریدی او مجلی په کابل او ولایتونو خپریدی لکه ارشاد النسوان په ۱۹۲۲ م کال کی دغه اووه نیزه په اتو پاڼو کی د کابل ښځو خپروله، چې سر محره یی الف. ر . او میرمن روح افزا وه، چې یو شمیر ادبی مسایل، آفاقی معلومات، تدبیر منزل او نور معلوماتی مسایل پکی خپریدل. د اتحاد مشرقی اخبار په جلال اباد کی په ۱۹۲۱ کال کی د برهان الدین کشککی په مدیریت سره په میاشت کی دوه ځله خپرید، د افغان ورځپانه د مرزا محمد جعفر خان په مدیریت له ۱۹۲۲ څخه پیل شوه چې کورنی او بهرنی خبرونه یی هره ورځ خپرول د معارف نامتو مجله چې وروسته بیا آئینه عرفان ونومول شوه، له ۱۹۲۱ څخه د معارف له وزارت څخه په خپریدو پیل وکړ او له ۱۹۲۳ کال څخه وروسته یی مدیریت استاد هاشم شایق ته وسپارل شو، دغه پړاو د دې مجلې په نشراتي بهیر کې د تحول پړاو و. د امان افغان اوونیزه جریده له ۱۹۱۹ م څخه وروسته د عبدالهادی خان داوی په مدیریت سره او بیا د میر سید قاسم خان په مدیریت خپره شوه. د اردو مجله د عبداللطیف خان غونډ مشر غازی په مدیریت په میاشت کې یو ځل حربیی د وزارت د ارکان حرب د ریاست لخوا خپریده. د اتفاق اسلام جریده له ۱۹۲۱ څخه وروسته په اوونی کی یو ځل د عبدالله خان هروی په مدیریت سره له هرات څخه خپریده. اتحاد جریده په اوونی کی یو ځل له خان آباد څخه له ۱۹۲۱ کال څخه وروسته په خپریدو پیل وکړ. په کابل کی ابلاغ ورځپانی له ۱۹۲۱ کال څخه وروسته په خپریدو پیل وکړ، چې یوازې اعلانونه یی خپرول. بیدار ورځپانی له مزار شریف څخه په خپرونو پیل وکړ . حقیقت جریده اوونی کی دری ورځی په کابل کی د برهان الدین په مدیریت چاپ ته سپارل کیده. همدارنګه د ستاره افغان انتقادی جریده په اوونی کی یو ځل له ۱۹۲۰ م. کال وروسته په خپرونو پیل وکړ، چې د نامتو څیړونکي اوتاریخ لیکوال، میر غلام محمد غبار په مدیریت سره له جبل السراج څخه خپریده. طلوع افغان له ۱۹۲۱ م. کال وروسته په اوونیز ډول په کندهار کی په فعالیت پیل وکړ د افغانستان د اساسی قانون د یوولسمی مادی سره سم د هیواد سیاسی زمینه ملی خپلواکو خپرونو ته چمتو شوی وه او ویل شوی وو چې مطبوعات او کورنی اخبارونه د یوی ځانګړی نظامنامی سره سم آزاد دی.

په دی توګه په ۱۹۲۷ م .کال کی د لومړی ځل لپاره د انیس اوونیزه جریده، د هغه د لیکوال او موسس غلام محی الدین انیس له خوا چې د بحران او نجات او طلبه معارف کتابونو لیکوال هم و، په ۱۲ مخونو کی په خپرونو پیل وکړ، چې د هیواد روڼاندو ورته ډیر ښه هر کلی ووایه. په همدی کال کی د نسیم سحر اوونیزه د احمد راتب خان په

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځير و لولئ

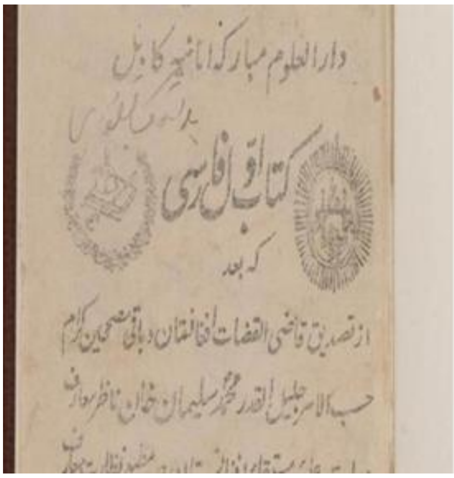
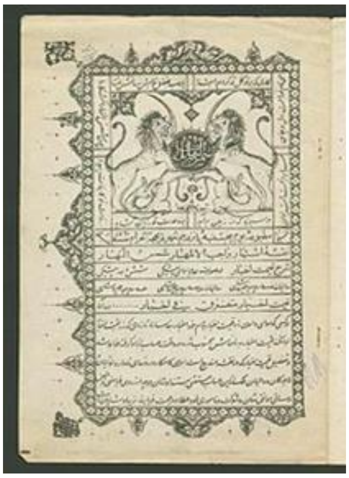

مدیریت سره په څلورو مخونو کی په خپرونو پیل وکړ، چی زیاتره مقالی یی د عبدالهادی خان داوی په قلم لیکل کیدی. له دی څخه یو کال وروسته (نوروز) په میاشت کی دوه ځله چاپ او د میرزا محمد نوروز خان په مدیریت او د میر غلام خان په لیکوالی سره په اتو مخونو کی راووته. میرزا میر غلام د روحانی قشر یو استازی و، چی وروسته یی بیا په ۱۹۳۰ م. کال کی د امان الله خان له پرځیدو څخه وروسته خپل نظر د انیس د ورځپانی د ۱۳۰۹ ش. کال د وری د میاشتی په ۳۱ نیته ګڼه کی خپور کړ . ملا میر غلام خان د مدعی العموم په توګه پخپله دغه تفصیلی لیکنه کی خپل دیر کلک اعتراضات د امانیه رژیم په ضد په لاندی توګه لیکلی و:

فراری پاچا ولی ملا، خان او ملک ته بی اعتنایی وکړه؟ ولی یی په افغانستان کی د ښځینه معارف بنسټ راپیل کړ ؟ همدارنګه ملا میر غلام خان د شاه امان الله او محمود طرزی په هکله په دغه لیکنه کی سپکاوی کړی، خو د هغی دوری یو شمیر نور کسان لکه الله نواز خان، محمد ګل خان مومند او د شیخانو استازی یی ستایلی و. د دغه منتقد لیکوال (کلامیرغلام خان) تر ټولو لویه اندیښنه د نجونو د زده کړي او ښځو ته دآزادی ورکولو په برخه کې وه.

اداره

دولت تر هر څه زیات د افغانستان د ملی یووالی د بنسټ ټینګولو ته پاملرنه وکړه او په عاقلانه توګه یی دغه ملی یووالی د وروری او د افغانستان د خلکو د مساوی حقونو په پام کی نیولو سره په پام کی ونیول د اساسی قانون په اتمه ماده کی وویل شول چی:

ټول هغه وګړی چی په افغانستان کی اوسیږی پرته د دینی او مذهبی توپیر څخه د افغانستان اتباع بلل کیږی. په نهمه ماده کی ویل شوی وو، چی د افغانستان ټول اتباع په دینی او مذهبی چارو کی د دولت د سیاسی نظام تابع دی او د شخصی حقونو د آزادۍ لرونکی دی. په لسمه ماده کی راغلی وو، چی : شخصي حریت له هر ډول تعرض او مداخلی څخه خلاص دی، هیڅوک پرته له شرعی حکم او قانونی نظام څخه توقیف او مجازات کیدای نشی. په افغانستان کی د اسارت اصول بیخی موقوف دی.

په ۱۶ مه ماده کی راغلی وو: د افغانستان ټول اتباع د شریعت او د دولت د نظام په وړاندی د هیواد په وظایفو او حقونو کی مساوی برخه لری.

په ۲۲ مه ماده کی وایی: مصادره او بیګار تحریم شو. په ۲۴ مه ماده کی شکنجه او هر ډول کړاو منع کړل شو او د کور او لیکونو مصئونیت ډاډمن شو. د دغو قانونی موادو روح داسی و، چی عملاً تر تطبیق لاندی و او له ناولتیا، دوکې غولولو او درواغو او نفاق څخه پاک و. همداسي هم دینی مراسم او د امامیه مذهب د پیروانو تکیه خانی هم عملاً ازادی شوی او ټول مریبان له مرئیتوب څخه آزاد شول او په دی ډله کی په کابل کی د دوی اووه سوه تنه وینځی او مریبان د خپلو اربابونو له کورونو څخه ووتل .

دغو مدني تحولاتو، قانونی آزادی، دیموکراتیکي اوآزادۍ فضا او عادلانه حقوقی سیستم اقتصادي ودې، پانګوني او د مولدینو تشویق ته زمینه برابره کړه. د دهقان، کارګر، کسبه کار او پیشه ور هوساینه د دولت یو مرام وبلل شو. همدا علت و چی ورو ورو د خوراکی توکو او لومړنیو اړتیا وړ اجناسو نرخونه ارزانه او دخلکو په اقتصادی ژوند او د خواریکښانو په دسترخان کی مثبت بدلون راغی. د اتباعو د آزادی او دیموکراتیکو حقونو د رعایت په دِغه بیلګه بیز څېرکي کې د کندهار غزنی او جلال آباد د ښارونو د مشورتی مجلسونو او د معارف په انجمن کی یو یو تن د افغانستان له هندوانو څخه په انتخابی توګه وګومارل شول او په اداري چارو کی ورته ونده ورکړل شوه، د پاچا امان الله خان د ۱۲۹۹ کال د وری د میاشتی(د ۱۹۲۰م. کال - می) د فرمان له مخی اها خنود او سکهانو ته د ژیړی لونګی د حتمی په سر کولو او معجز اغوستو او د دوی د جزیی باقیات لغو شول او د هندوانو بچیان په ملکی او نظامی مدرسو کی لکه حبیبیی او حربیی کی شامل او د اردو په افسری کی هم ومنل شول. د قوم ژبی او نژاد له

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

مخې هر ډول تبعیض له منځه ولاړ، د محمدزیو د قوم نسبي او مستمري معاش، د خانانو او د روحانیونو بې مورده امتیازات لغوه شول او د ټول ملت حقونه مساوي اعلان شول. دغه عدالت په اقتصادي ډګر او ددولت د بودجې په سیما ډیر ښه مثبت تاثیر وکړ. د دولت ماشین هم په درې څواکونو یعنې اجرائیه مقننه او قضایه باندې ودرول شو، البته دغه تشکیل یو ځانګړی جوړښت درلود مثلاً پاچا هغه پخوانی د مشرانو جرګه چې دارالشورا بلل کیده یو څه بدلون سره د شورای خاص په نوم ونوموله او وروسته بیا د دولت د شورا په نوم یاده شوه. په دغه مجلس یا جرګه کې یو شمیر انتصابي غړي د پاچا له خوا او یو شمیر انتخابي غړي د ملت لخوا غوره کیدل او په ولایتونو کې د لومړۍ درجې دوهمې درجې او دریمې درجې حکومتونو او علاقداریو یو مجلس درلود چې په هغه کې به د سیمې رسمي مامورین شامل وو او انتخابي غړي یې د خلکو لخوا په مساوي توګه غوره کیدل د دولت شورا قانوني پروژې تر دقت او غور لاندې نیولې او د وزیرانو د مجلس د تصویب په خاطر یې د پاچا لاسلیک کولو ته استولې همدغه مجلس د دولت بودیجه مقاولات او قراردادونه او بهرنیانو سره تړونونه هم تر کتنې لاندې ونیول د دولت د شورا واک او دندې او د ولایتونو مشورتي جرګې د اساسي قانون په ۳۹ – ۴۹ مادو کې او همدارنګه د اساسي تشکیلاتو په قانون کې ټاکل شوې وې.
د هیواد قضایه قوې چې له پخوا څخه یې یو څه پراخه واک او یو څه ځانګړی خپلواکي لرله د هغوی خپلواکي دولت د قانون د ۵۳ مادې له مخې محترمه وګڼله، خو د هغو د حکم درجه یې قید کړه، په دې معنا چې قاضي په پخوا ځان په جزایي برخو کې ډیر فعال او څرنګه به یې چې زړه و هغسې باله او د تعزیر وسیله د هغه په لاس کې د یوې تیرې وسلې په توګه وه، دا ځکه چې د جرم له پیښیدو مخکې جزا ثابته او ټاکلې نه، بلکې د قاضي په واک کې وه او د هغې د شخصي قناعت له مخې به ورکول کیده. قاضي کولای شول، چې په یوه جرم کې تورن کسان د هغوی د تولنیز دریځ، ظاهري حالت او نورو له مخې په سزا ورسوي او سزا د غوړ له تاوولو نیولې بیا تر اعدام پورې وه او هر ډول به چې قاضي وغوښتل دغه سزاګانې ورکول کیدې پاچا امان الله خان د یو شمیر متجددو فقهاوو په مرسته، چې د هغو په سر کې د مولوي صاحب عبدالواسع خان کندهاري نوم یادیدای شي، د دوو تولو کتابونو په تالیف سره د قاضي له خوا ورکول کیدونکې سزاګانې محدودې او تعزیر یې په تقدیر واړاوه. د دغو کتابونو نوم تمسک القضا امانیه و یعنې تمسک القضا یې د یوه جلا قانون په بڼه او مدون جزایي قانون په شکل جوړ کړ چې د هر جلا جلا جرم جلا جلا سزا پکې لیکل شوې وه، په دې توګه قاضي نشو کولای، چې پخپله خوښه دغه سزا کمه یا زیاته کړي.
په دې توګه په افغانستان کې دا بیخي یو نوی فقهي بنسټیز بدلون و. محکمې د اساسي قانون له مخې د نورو له لاسوهنې څخه خپلواکه شوې او د تورنو (متهم) محاکمې کولو هم علني او څرګنده بڼه غوره کړه له دې پرته دولت د حقوق الله او حقوق العبد موضوعات یو بل څخه جلا کړل او داسې یوه قضیه، چې قاضي به د خپل واک له مخې پکې تبرئه کید، دولت هغه له خپل لورې د پولیس د اداراتو او ولایتي مشورتي جرګې له لارې تر تعقیب لاندې نیوله او مجرم ته به یې سزا ورکوله.
د افغانستان اجرائیه قوه په ۱۹۱۹ م. کال کې په لاندې توګه تشکیل شوه. صدراعظم سردار عبدلقدوس خان اعتماد الدوله، حربیه وزارت سپه سالار صالح محمد خان وزیر، د بهرنیو چارو وزارت وزیر محمود طرزي، د کورنیو چارو وزارت وزیر علي احمد خان شاآغاسي، د مالیې وزارت مرزا محمود خان پخوانی امین نظام، د سوداګرۍ وزارت وزیر غلام محمد خان وردګ، د عدلیې وزارت محمد ابراهیم خان، د معارف وزارت سردار عبدالحبیب خان، د کرنې وزارت وزیر علي جان خان او د نقلیې وزارت مرزا غلام قادر خان چې د دې ټولو په سر کې پاچا و او حربیې وزارت یې په سیده توګه تر څارنې لاندې و. وروسته بیا نقلیه وزارت لغوه او د عمومي امنیې وزارت جوړ شو وزیر یې شجاع الدوله خان امین العسس و. همدارنګه یو طبیه (دروغتیایي چارو لپاره) خپلواک مدیریت جوړ شو چې په ټول هیواد کې یې د روغتیا چارې سمبالولې . دغه مدیریت په مرکز او ولایتونو کې یې د روغتونونو او روغتیایي مدیریتونو په جوړولو لاس پورې کړ . مدیر یې سردار محمد کبیر خان و.
دولت د هیواد د چارو د سمبالښت په خاطر د بیلابیلو قوانینو وضع او اجرا کول تر کار لاندې ونیول او د دولت د شورا او د وزیرانو کابینې او د لویو جرګو په واسطه یې یو شمیر قوانین وضع او تصویب کړل لکه د القابو قانون، د نفوسو تذکره، دولتي ودانۍ(دعامه ملکیتونو مدیریت)، د حاکمانو او مامورینو د دندو ویش، تقاوي، د صنایعو هڅول، جیلونه، تحصیلي مالیه اخیستل، د یتیمانو روزنه، نظامي تعلیمنامې، للمي کرنه، عسکري خدمت، د دولتي ملکیتونو پلورل، قونسلرۍ، قریه داري، د شرعي محکمو قانون، د سوداګریزو معاملاتو قانون، تغزیه (ماتم یا دویر دود- دستور) ، د کورنې ښوونځیو قانون، مطبوعات، مقیاسات، د څارویو محصول، د نښانونو قانون، نکاح او د ماشومانو سنتول، د کرنې د مامورینو معارف، او نور قوانین او مقررات، چې د دې ټولو په سرې کې اساسي قانون او د عمومي جزا اساسي تشکیلات او د عسکري جزا قانون و. قوانین باید د وزیرانو په مجلس کې تصویب او بیا د دولت د شورا له خوا منل شوي وای په پای کې پاچا لاسلیک کول. د دولت په شورا کې یو شمیر روڼ اندو لکه فیض محمد خان ناصري، سعدالدین خان وکیل او داسې نورو غړیتوب درلود او یو شمیر نور لکه ترکي جمال پاشا او ترکي متخصص بدري بیګ هم پکې شامل وو، چې د قوانینو د پروژو په ترتیب کې یې برخه لرله، خو اساسي قانون یوې ۸۷۲ کسیزې لویې جرګې ته په جلال اباد کې وړاندې شو، چې په هغې کې د ملت استازي او د حکومت غړي

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

راتول شوی وو، او په دغه لویه جرگه کی تصویب شو. وروسته بیا دغه قانون په پغمان کی د ۱۳۰۳ ش. کال د چنگاښ د میاشتی په لویه جرگه کی تصدیق او لاسلیک شو او د شاهی اعلانونو په واسطه په ټول هیواد کی خپور شو. دغه قانون یو ځانګړی حقوقی خاصیت درلود، چې د هغه د ۳۱ می مادی له مخی فقط کابینی د پاچا په وړاندی مسئولیت درلود او د شپږمی مادی له مخی پاچا غیر مسئول و، وروسته بیا پاچا د صدارت چاری هم ترلاسه کړی او تر پایه پورې د یوه غیر مسئول صدراعظم په توګه پاتې شو. د قوانینو وضع کول هم د دولت د شورا په ترتیب او د وزیرانو مجلس په تصدیق او د پاچا په لاسلیک سره نافذ کیدل.
لویو جرګو ځانته ځانګړی نظمیه (سمبالوونکی) لایحه او مقررات لرل او د غونډو د جوړیدو پروګرام یی هم درلود. د پغمان په وروستی لویه جرګه کی چی په ۱۳۰۷ ش کال جوړه شوه، د ملت زرو تنو انتخابی استازیو او د پاچا له خوا انتصابی غړو برخه لرله، چی د پغمان د تیاتر په غولی باندی په پینځو کتارونو کی کیناستل د ښګ په کتارونو کې د ملت وکیلان او په منځنیو کتارونو کی د دولت د شورا انتخابی استازی او د ولایتونو د مشورتی جرګو استازی کیناستل. د پاچا تخت د ستیژ پر سر باندی و، چی ښی لاس ته یی نظامی کنډک مشنران او کیڼ لاس ته یی د محکمو قاضیان او د وزارتونو رئیسان او مدیران کیناستل. د رئیس د غونډی د مشر او د هغه دوه مرستیالان او د مجلس د منشی څوکی ایښودل کیدی، هر هغه چا چی خبری کولی هغه به له غولی څخه پاڅید او د ستیژ سرته به له ښی لوری څخه راته او د میکروفون له لاری به یی خبری کولی. مصوبات د رایو په اکثریت سره د منلو وړ و، چی په صندوقونو کی به د تورو او سپینو مریو په اچولو سره شمیرل کیدی . د هیواد په نهو اداري واحدونو، پینځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو کی لاندینی مامورین د مشورتی جرګو تر څنګ په کارونو بوخت وو: نایب الحکومه مستوفی، د مرافعی قاضی، د ابتدایی قاضی، د کوتوالی قوماندان، د ګمرک مدیر، د نفوسو(احصائیي) مدیر، د روغتیا مدیر، د معارف مدیر، د ډاک (پُست)مدیر، د ولایت د تحریراتو مدیر، د بهرنیو چارو مامور او خزانه دار. د دوی تر څنګ به یو ځای نظامی قوماندانان، نظام دفتری او په ښاروونو کی د ښاروالی مشران وو، خو په ولایتی مشورتی جرګه کی به یواځی هغه دولتی مامورین وو، چی تل به پکی په کار بوخت و، چی د هغو ټاکل د پاچا د فرمان له مخی کیدل لکه نایب الحکومه یا اعلی حاکم، مستوفی یا اعلی سر رشته دار، د کوتوالی قوماندان، د مرافعی قاضی، د ګمرکاتو مدیر، د مجلس منشی، او د تحریراتو مدیر.

د هیواد د ولایتونو په اداره کی د قانون له مخی لاندینی اساسات په پام کی نیول کیدل:

د ماذونیت پراختیا، د دندو ویش او د مسئولت ټاکل.
په دې توګه جوته شوه چې غازی امان الله خان د لومړي ځل لپاره د معاصرې عامه اداري بنسټ کینښود. د بشری سرچینو پراختیا، د دندو او مسئولیتونو تفکیک او ټاکنه د یوې سالمی او اصولی اداري مهم اجزا دي، چې دغه مدبر پاچا ورته ځانګړی ارزښت ورکړی و.
دولت د خپلو ریفورمونو په نظامی چارو کی هوایی ځواک هم ورزیات کړ، چی یوولس الوتکی یی لرلی او په دغه ځانګه کی یی ۱۶ تنه محصلین روسیې، فرانسی او ایټالیا ته واستول او څو تنه نور یی په نظامی ځانګو کی شوروی اتحاد او د ترکیی جمهوریت ته واستول. د هیواد دننه یی بیلابیل مسلکي روزنیز مرکزونه پرانیستل او د سرتیرو د باسواده کولو چاری یی هم پرمخ بوتلی، د کابل حربی فابریکه پیاوړی شوه او نظامی مهمات له بهر څخه وارد شول او افغانی ځواکونو ته دافع هوا توپونه او زغره وال ګاډی ورکړل شول.
یو هغه مهم اقدام چې د اقتصاد بنسټیزه پروژه بلل کیدای شی، هغه د لارو جوړول او ترمیممول وو. د لارو بیرته رغول او د سړکونو غځول د شمال ولایتونو خواته، د بامیان، کاپیسا او پکتیا لوري ته پرمخ ولاړل. په کابل، پغمان، مُقر، او جلال آباد کی یو شمیر هوټلونه جوړ شول.

که سقوی اړ- دوړ نه وای راغلی، افغانستان د خپلي توریستی او سیاحتی جاذبې له امله ګڼ شمیر نړۍ ګرځیدونکی جذبولای شول. یو بل مهم اقتصادی سکتور د مخابراتو خدمات دي. د دغه سکتور په برخه کې دټیلیفون، تلګراف او

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

بیسیم دستگاوی جوړی شوی او د ډاک هوایی کرښه د افغانستان او شوروی اتحاد تر منځ او د ډاک ځمکنی کرښه د کابل او هند تر منځ رامنځته شوه. په کابل کې د راډیو بنسټ کېښودل شو او ټول کابل ښار په برېښنا روښانه شو او د کابل د نوی ښار (دارالامان)بنسټ هم کېښودل شو. د ښوونځي او روزنې او مخابراتو له سکټورنو وروسته؛ د روغتیایی چارو په برخه کې هم مهم تدابیر اجرا شول: په کابل او ولایتونو کی ملکی او نظامی روغتونونو جوړ شول او په مرکز کی مستورات او د پغمان په بیکټوت کی سناتوریم جوړ شو. د اکسری ماشینونه کابل ته راوړل شول او دولت د روغتیایی پاکو اوبو د چمتو کولو او د غذایي موادو د روغتیایی کولو او د ښاری تنظیفاتو د برنامو په اجرا سره دعامه روغتیا ډاډ خلکو ته ورکړ.
د خیریه موسساتو بنسټ هم همدا وخت کیښودل شو؛ مثلاً دارالمجانین او دارالیتام جوړ شو. په دغو ټولو اصلاحاتو کی ګڼ شمیر بهرنی متخصصین په تیره بیا ترکان او جرمنیان او فرانسویان بوخت وو. ترکانو په روغتیایی چارو، نظامی برخو او قانون جوړونی کی، جرمنیانو په معارف، تخنیکی او نظامی برخو کی او فرانسویانو د معارف او لرغونپیژندنی په برخه کی کارونه وکړل، زیات هغه متخصصین چې افغانستان استخدام کړی وو، هغه جرمنیان وو.

مناقشه

استقلال او خپلواکی د یوملت د رفاه، بریالیتوب او خود ارادیت لومړنی او ضروری شرط دی. د سیاسی استقلال لپاره اقتصادی استقلال یو شرط دی. یوه ټولنه به هغه وخت هوسا او سر لوړی ژوند ولری چی د سیاسی استقلال تر څنګ له اقتصادی پلوه هم په خپلو پښو ولاړه وي. د پیاوړي اقتصاد او هوسا ژوند لپاره زیربنایي چارو ته ضرورت دی. له همدې امله د افغانستان منور او ترقی غوښتونکی، پاچا د سیاسی استقلال محصل او د خودارادیت او ټولنیز عدالت ستر ناجي اعلیحضرت امان الله خان د نورو اصلاحاتو ترڅنګ اقتصادی او اداری چارو ته پوره توجه وکړه. د هیواد ګڼ شمیر فابریکی، د برېښنا توسعه، د لارو جوړول، د مطبوعاتو او راډیو ایجاد او د عصری معارف بنسټ همدا وحت کیښودل شو. دغه اقدامات هغه وخت لا اغیزمن شول چې مقررات او لایحی ورته وضع شوی. په دې توګه امانی دوره په افغانستان کی د اقتصادی اصلاحاتو او ریفورم پیل بلل کیږی.

نتیجه ګیری

زموږ د هیواد استقلال زموږ د نیکونو په قربانی او ایثار ترلاسه شوی دی. موږ باید نه یواځې دا چې خپله خپلواکی وساتو، بلکې د هغې په ارزښت باندی هم وپوهیږو. همدارنګه دا ډیره مهمه ده چې په دی باندی فکر وکړو چې استقلال ګټلو موږ ته څه په نصیب کړل. افغانستان وروسته د استقلال ترلاسه کولو څخه د ترقی او مدنیت په یوه نوی مسیر او تګلاری کی حرکت وکړ.
د افغانستان استقلال او اسد۲۸مه دغازی امان الله خان له نوم سره تړلی ده، د نهضتونو دغه ستر مشر، د هند د نیمی وچی د آزادی دغه ناجی، د اسلامی امت د وياړدغه لویه نښه، د غازیانو دغه لوی سالار، په هیواد کی دنوی ژوند او د ترقی او پرمختګ دغه لو ریفورمست، د هیواد دننه زړه سواندی اومشفق رهبر او په بهر کی د ترکیی د عصری کیدو دغه لوی مرستندوی او په لویدیځ کی د آسیا د اتل په توګه پیژندل شوی ځیره د الله(ج) لویه عطیه او د افغانستان د تاریخ یوه ځلانده او ویاړلی نادره پیښه ده. د انګریزی استعمار دغه ماتوونکی مجاهد او د ملت غمخوار او د افغانستان د ترقی رینتیانی غوښتونکی زموږ د هر یوه په زړونو کی ځای لری. غازی امان الله خان نه یواځی دا چی د اسلام د ستر دښمن (انګریز) او د ټولو مستضعفو ښکیل شویو هیوادنو د شتمنینولوتمار استعمار ته ماتی ورکړه بلکی د هیواد دننه یی ملت یو موټی کړ او د افغانستان نوم یی په نړی کی وځلاو. انګریز د غازی امان الله خان په توره او تدبیر له داسی شرموونکی ماتی سره مخامخ شو چی تر اوسه یی نشی هیرولای، نوځکه تر اوسه پوری زموږ د ملی وحدت، ترقی او استقلال په لاره کی خندونه اچوی او په بیلابیلو نومونو خپل جاسوسان او اجنتان را استوی او موږ ته ستونزی جوړوی، خو دا باید هیره نه کړی چی اوسنی نسل او زموږ اوسنی ځوانان هماغه د غازی امان الله خان د مکتب پیروان دی، دوی د آزادی درس له دغه ستر غازی څخه اخیستی او له وطن سره مینه یی ورڅخه زده کړی او وطن ته د خدمت روحیه یی ورڅخه په میراث وړی ده. په آخر کې د امانیه دورې یاد د دغه لوی مجاهد او د افغانستان د ستر خدمتګار ځینی اصلاحات او خدمات خلاصه کیږي:

- د اساسی قانون جوړول او د لویی جرګی له خوا یی تصویبول،
- هیواد ته د هوایی چلند معرفی کول او د الوتکو پیرودل او د هوائی ډګرونو جوړول،
- د مریبتوب پای ته رسول او د خلکو د شکایتونو د اوریدو د سیستم ایجاد،
- د مالی نظام بشپړ اصلاح کول، د هیواد لپاره د یوه نوی مترقی اقتصادی پلان جوړول، په معاصر شکل د ملی اردو او پولیسو تهداب ګذاری،
- د ښځو د حقونو تثبیت او هغوی ته په تعلیم او نورو ټولنیزو چارو کی آزادی ورکول او په قوانینو کی یی درج او ډاډمن کول،
- دبرېښنا،راډیو، موټر او ریل ستیشن فعالول او په قضا کی اصلاحات،

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

- د ملکی تشکیلاتو سمون او توازن او دګڼ شمیر ښوونځیو او کارخانو تاسیسول،
- د دولتی اداراتو اصلاح او مامورینو د کار د ولوایحو جوړول،
- د عصری معارف بنیادی سمون او د بهرنی مستقلانه پالیسی جوړول او په بهرنیو هیوادوکی د افغانستان

د سیاسی نمایندګیو پرانیستل او له ګاونډیو هیواو سره د دوستانو اړیکو ټینګول او بهر ته د زده کړی لپاره د محصلانو استول او زیات نور اصلاحات .

د افغانستان د ترقی او عمران لپاره ضرور ده چی دغه ډول اصلاحاتو او تدابیرو ته ادامه ورکړل شی او هیواد د هوساینی لوری ته حرکت وکړی. په داسي حال کي چي د هیواد د استقلال سلمه کلیزه لمانځو، د دایمی سولې او آبادی لپاره خپله ژمنه نوی کوو.

تل دې وي استقلال

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ